

بسمه تعالی

مهمترین گیاهان دارویی شمال شرق ایران

مؤلفان :

محمد سیبی

جواد بزرگمهر

همایون چگنی

(عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور)

انتشارات ارسطو

(چاپ و نشر ایران)

۱۳۹۴

سرشناسه: سیبی، محمد، ۱۳۶۳ -
عنوان و نام پدیدآور: مهمترین گیاهان دارویی شمال شرق ایران/ مولفان
محمد سیبی، جواد بزرگمهر، همایون چگنی.
مشخصات نشر: مشهد: ارسطو، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری: ۲۲۷ ص.: مصور (رنگی).
شابک: ۰-۳۱-۷۹۴۰-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
موضوع: گیاهان دارویی -- ایران -- خراسان رضوی
شناسه افزوده: بزرگمهر، جواد، ۱۳۴۸ -
شناسه افزوده: چگنی، همایون، ۱۳۵۹ -
رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ QK۹۹ س۹ الف /
رده بندی دیویی: ۵۸۱/۶۳۴۰۹۵۵۸۴
شماره کتابشناسی ملی: ۳۸۸۶۴۷۴

نام کتاب: مهمترین گیاهان دارویی شمال شرق ایران
مولفان: محمد سیبی - جواد بزرگمهر - همایون چگنی
ناشر: ارسطو (چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۸۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۴
چاپ: مهتاب
قیمت: ۱۶۰۰۰ تومان
شابک: ۰-۳۱-۷۹۴۰-۶۰۰-۹۷۸
تلفن های مرکز پخش: ۳۵۰۹۶۱۴۵ - ۳۵۰۹۶۱۴۶ - ۰۵۱
www.chaponashr.ir

حق چاپ برای مولف محفوظ است

انتشارات ارسطو

چاپ و نشر ایران

تقدیم بہ اساتید محترم، ہستی فیزیولوژی کیاہان زراعی

گروہ زراعت، دانشگاه فردوسی مشهد

سخن ناشر

به طبیعت سلامی دوباره باید کرد. گیاهان داروئی از دیرباز بین مردم به عنوان منابع ارزشمند داروئی مطرح بوده و در متون باستان و قرآن و نیز آثار و کتب دانشمندان قدیم نوشته هایی به این موضوع اختصاص داده شده است. امروزه کشف، توسعه و استفاده از آنها از اهمیت ویژه ای برخوردار است و این رویکرد مجدد به استفاده از گیاهان داروئی پاسخی مناسب به نیازهای درمانی جامعه می باشد. از این رو غنای طبیعت هر زیست بوم در طول تاریخ تاثیر شگرفی بر روش ها و دستورالعمل های تهیه مواد داروئی داشته است. کتاب پیش رو که حاصل زحمات طولانی و طاقت فرسای مولفین آن می باشد بیشتر به جنبه های گیاهشناسی گیاهان داروئی، نیازهای اکولوژیکی، کاشت و داشت و برداشت و خواص داروئی آنها پرداخته است که در نوع خود کم نظیر می باشد. امید است با برنامه های ترویجی، آموزشی و اهرمهای حمایتی زمینه های کشف و شناخت، استفاده و توسعه گیاهان داروئی در راستای ارتقاء سطح سلامت عمومی بیش از پیش فراهم گردد. لذا توجه خاص به این مهم و تربیت نیروهای متخصص این رشته در سطح کشوری، تدوین یک برنامه مدون ملی، عدم ترویج موادخام، کسب تکنولوژی های لازم جهت فرآوری آنها و بسته بندی مناسب و توجه لازم به صادرکنندگان این گیاهان موضوعی در خور توجه می باشد.

پیشگفتار

خداوند منان را شاکریم که توفیق عطا نمود تا در راستای وظیفه‌ی علمی و علاقه‌ی خود مرقومه‌ای هرچند کوچک را تهیه نماییم که مورد استفاده‌ی محققین و علاقه‌مندان به گیاهان دارویی قرار گیرد.

گیاهان دارویی از دیرباز از لحاظ درمانی و اقتصادی مورد استفاده‌ی بشر بوده است. گیاهان دارویی حاوی مواد شیمیایی مخصوص و مفید با مقادیر کم می‌باشند که آن‌ها را در اندام‌های خود ذخیره می‌کنند. استفاده از این گیاهان برای درمان بیماری‌ها بخشی از تاریخ تمدن بشر بوده و امروزه نیز داروهای گیاهی بخش وسیعی از فرآورده‌های دارویی ساخته شده را به خود اختصاص داده است. در کشور پهناور ایران نیز به دلیل وجود آموخته‌های ارزشمند سنتی، موارد مصرف گیاهان دارویی متعدد است، نیاز روز افزون صنایع مختلف از جمله دارو سازی، آرایشی و بهداشتی و صنایع غذایی به گیاهان دارویی موجب شده استفاده‌ی مردم از گیاهان دارویی نسبت به قبل بیشتر شود. در ایران با توجه به وجود اقلیم‌های مختلف، گونه‌های متعددی از گیاهان می‌رویند که حتی در مناطقی که از لحاظ اکولوژیکی ناتوان و ناچیز محسوب می‌شوند، گیاهانی وجود دارند که منحصر به فرد بوده و مردم بومی منطقه از آن‌ها استفاده می‌کنند. با وجود فراوانی گونه‌های دارویی خودرو در ایران به دلیل جمع‌آوری‌های غیر اصولی گیاهان دارویی و اهداف سودجویانه از رویشگاه‌های طبیعی، گونه‌های دارویی در معرض خطر نابودی قرار گرفته و روز به روز در حال افزایش است. از این رو شناسایی این گیاهان و آشنایی با کشت و نگهداری آن‌ها امری ضروری به نظر می‌رسد.

گیاهان ذکر شده در این کتاب بر اساس شرایط اقلیمی شهرستان‌های تربت جام، تایباد و خواف که از شهرستان‌های استان خراسان رضوی محسوب می‌شوند مورد مطالعه قرار گرفته است. همچنین سعی شده است چگونگی روش کشت و پرورش گیاهان دارویی

بومی این مناطق به دلیل استفاده‌ی بیشتر آن‌ها در طب سنتی مردم منطقه و شهرت درمانی آن‌ها مطالبی شرح داده شود.

نگارندگان سعی داشته‌اند گیاهانی را معرفی کنند که به عنوان گیاهان دارویی در عطاری‌ها موجود بوده و یا به صورت خوراکی برای مردم منطقه شناخته شده و قابل مصرف است. همچنین سعی شده اطلاعات اندک علمی پژوهشی نویسندگان این کتاب در اختیار عموم و دانشجویان کارشناسی و تحصیلات تکمیلی قرار گیرد تا با برنامه ریزی و شناسایی گیاهان بومی منطقه در زمینه‌ی کشت، پرورش و چگونگی مراقبت از این گیاهان، تحقیقات بیشتری صورت گیرد.

در مورد هر گیاه ابتدا مقدمه‌ای که شامل تاریخچه‌ی استفاده از گیاه و اندام‌های دارویی آن، نحوه‌ی استفاده از این اندام‌ها در صنایعی چون صنعت دارو سازی، صنایع غذایی و صنایع آرایشی و بهداشتی مطالبی ذکر شود. همچنین سعی شده در اکثر موارد اسامی شهرها و استان‌های تولید کننده‌ی آن‌ها در داخل کشور و سایر کشورهای تولید کننده‌ی آن گیاه آورده شود. در بخش گیاه شناسی منشأ گیاه، خصوصیات گیاه شناسی و نام مواد مؤثر و مقادیر آن در دوره‌ی رویشی آن مورد بحث قرار گرفته است. در بخش نیاز اکولوژیکی به عوامل محیطی کشت گیاه و در بخش خواص دارویی سعی شده راجع به خصوصیات دارویی و درمانی گیاه مطالبی شرح داده شود.

در پایان یادآور می‌شود که این کتاب در چاپ‌های بعدی به روز رسانی خواهد شد و نگارندگان تقاضا دارند که اساتید و صاحب نظران گرامی انتقادات، پیشنهادات و مواردی که در سایر چاپ‌ها می‌تواند مؤثر باشد از طریق ایمیل medicinal.book94@gmail.com با نگارندگان در میان بگذارند.

محمد سیبی
جواد بزرگمهر
همایون چگنی
تابستان ۱۳۹۴

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	آویشن کوهی
۶	بومادران
۱۳	بی تی راخ
۲۰	پونه
۲۴	ترشک
۲۹	خارشتر
۳۶	خارشکر
۴۲	ختمی خبازی
۵۰	ریش بز
۵۷	ریواس
۶۳	زبان گنجشک
۷۱	زرشک
۸۰	زنبق وحشی

۸۴	زیره ی سبز
۹۲	زیره ی سیاه
۹۹	سماق
۱۰۵	سیاه دانه
۱۱۱	شاتره
۱۱۷	شیرین بیان
۱۲۴	گل فراموشم مکن
۱۲۸	گل کبوتر
۱۳۲	گل گندم
۱۳۸	مخلصه

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۴۵	جدول ضمیمه- اسامی خانواده، جنس و نام علمی گیاهان دارویی، علفی و زیتنی به همراه نام فارسی و انگلیسی آنها

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان
۳	شکل ۱. برگ‌های گیاه آویشن کوهی
۳	شکل ۲. گل‌های گیاه آویشن کوهی
۸	شکل ۳. برگ گیاه بومادران
۸	شکل ۴. گل‌های گیاه بومادران
۹	شکل ۵. میوه‌ی گیاه بومادران
۱۴	شکل ۶. الف) لپه‌ها و برگ‌های اولیه، ب) گیاهچه‌ی گیاه بی تی راخ
۱۵	شکل ۷. ساقه‌ی گیاه بی تی راخ
۱۶	شکل ۸. برگ‌های گیاه بی تی راخ
۱۷	شکل ۹. گل‌ها و اندام‌زایشی گیاه بی تی راخ
۱۸	شکل ۱۰. میوه‌ی گیاه بی تی راخ
۲۱	شکل ۱۱. برگ گیاه پونه
۲۲	شکل ۱۲. گل‌های گیاه پونه
۲۵	شکل ۱۳. برگ‌های گیاه ترشک
۲۶	شکل ۱۴. گل‌های گیاه ترشک
۳۰	شکل ۱۵. بوته‌ی گیاه خارشتر
۳۱	شکل ۱۶. برگ‌های گیاه خارشتر
۳۱	شکل ۱۷. خارهای گیاه خارشتر
۳۲	شکل ۱۸. گل‌های گیاه خارشتر
۳۳	شکل ۱۹. میوه‌ی گیاه خارشتر
۳۳	شکل ۲۰. بذر گیاه خارشتر
	شکل ۲۱. الف) حشره‌ی <i>Larinus vulpes Oliv</i> ، ب) پیله یا گال حشره‌ی

۳۷	Larinus vulpes Oliv
۳۸	شکل ۲۲. برگ گیاه خارشکر
۳۹	شکل ۲۳. گل گیاه خارشکر
۴۰	شکل ۲۴. پبله‌ی شکر تیغال در گیاه خارشکر
۴۳	شکل ۲۵. برگ‌های گیاه ختمی خبازی
۴۴	شکل ۲۶. گل‌های گیاه ختمی خبازی
۴۵	شکل ۲۷. گونه‌ی <i>Malva negleca</i>
۴۶	شکل ۲۸. میوه و بذر گیاه ختمی خبازی
۵۲	شکل ۲۹. بوته‌ی گیاه ریش بز
۵۲	شکل ۳۰. برگ‌های فلسی شکل گیاه ریش بز
۵۳	شکل ۳۱. گل‌های گیاه ریش بز
۵۴	شکل ۳۲. الف) گل‌های ماده و ب) گل‌های نر در گیاه ریش بز
۵۸	شکل ۳۳. برگ‌های گیاه ریواس
۵۸	شکل ۳۴. گل‌های گیاه ریواس
۵۹	شکل ۳۵. میوه‌ی گیاه ریواس
۶۵	شکل ۳۶. برگ‌های گیاه زبان گنجشک
۶۵	شکل ۳۷. گل‌های گیاه زبان گنجشک
۶۶	شکل ۳۸. میوه‌ی گیاه زبان گنجشک
۶۷	شکل ۳۹. گل‌های نر در گیاه زبان گنجشک
۶۸	شکل ۴۰. گل‌های ماده در گیاه زبان گنجشک
۷۲	شکل ۴۱. گل‌های گیاه زرشک
۷۳	شکل ۴۲. برگ‌های گیاه زرشک
۷۴	شکل ۴۳. شاخه‌های تیغ دار گیاه زرشک
۷۴	شکل ۴۴. میوه‌ی گیاه زرشک
۸۱	شکل ۴۵. بوته و برگ‌های گیاه زنبق وحشی
۸۲	شکل ۴۶. گل‌های گیاه زنبق وحشی
۸۵	شکل ۴۷. برگ‌های گیاه زیره‌ی سبز
۸۵	شکل ۴۸. گل‌های گیاه زیره‌ی سبز

- شکل ۴۹. میوه‌ی گیاه زیره‌ی سبز ۸۶
- شکل ۵۰. ساقه، برگ، ریشه، گل، اندام‌های زایشی، میوه‌ی گیاه زیره‌ی سیاه ... ۹۶
- شکل ۵۱. برگ‌های گیاه سماق ۱۰۰
- شکل ۵۲. گل‌های گیاه سماق ۱۰۱
- شکل ۵۳. میوه‌ی گیاه سماق ۱۰۱
- شکل ۵۴. برگ‌های گیاه سیاه دانه ۱۰۶
- شکل ۵۵. گل‌های گیاه سیاه دانه ۱۰۶
- شکل ۵۶. میوه و بذر گیاه سیاه دانه ۱۰۷
- شکل ۵۷. برگ‌های گیاه شاتره ۱۱۳
- شکل ۵۸. گل‌های گیاه شاتره ۱۱۳
- شکل ۵۹. میوه و بذر گیاه شاتره ۱۱۴
- شکل ۶۰. الف) گونه‌ی *Fumaria parviflora*، ب) گونه‌ی *Fumaria vaillantii* ۱۱۲
- شکل ۶۱. بوته‌ی گیاه شیرین بیان ۱۱۸
- شکل ۶۲. برگ‌های گیاه شیرین بیان ۱۱۹
- شکل ۶۳. گل‌های گیاه شیرین بیان ۱۱۹
- شکل ۶۴. میوه‌ی گیاه شیرین بیان ۱۲۰
- شکل ۶۵. ریشه‌ی گیاه شیرین بیان ۱۲۰
- شکل ۶۶. برگ‌های گیاه فراموشم مکن ۱۲۵
- شکل ۶۷. گل‌های گیاه فراموشم مکن ۱۲۶
- شکل ۶۸. میوه‌ی گیاه فراموشم مکن ۱۲۶
- شکل ۶۹. گل‌های گیاه گل کبوتر ۱۳۰
- شکل ۷۰. برگ‌های گیاه گل گندم ۱۳۳
- شکل ۷۱. گل‌های گیاه گل گندم ۱۳۴
- شکل ۷۲. گرده افشانی گیاه گل کبوتر توسط زنبور عسل ۱۳۵
- شکل ۷۳. بذرها‌ی گیاه گل کبوتر ۱۳۶
- شکل ۷۴. برگ‌های گیاه مخلصه ۱۳۹
- شکل ۷۵. گل آذین گیاه مخلصه ۱۳۹
- شکل ۷۶. میوه‌ی گیاه مخلصه ۱۴۰

آویشن کوهی

نام علمی: *Thymus vulgaris* L.

نام خانواده: Lamiaceae

نام‌های انگلیسی: Common thyme

نام‌های مترادف انگلیسی:

Garden thyme, English thyme, French thyme, Summer thyme, Winter thyme, Timo maggiore

آویشن یکی از گیاهان دو لپه است. اسم این گیاه از لغت یونانی Thymos گرفته شده که به معنای جرأت و قدرت است و می‌تواند نمادی برای اثر دارویی و شفا بخشی این گیاه باشد. این گیاه از خانواده‌ی نعنائیان (Lamiaceae) و منشأ پیدایش آن مناطق دریای مدیترانه است. این گیاه در مصر باستان نقش عمده‌ای در مومیایی کردن اجساد ایفا می‌کرد. پزشکان یونانی و مصری، اثر قوی و تحریک کننده‌ی این گیاه را شناخته بودند.

حتی آشپزهای آن روزگار هم به ارزش آن واقف بودند. آویشن در قرون وسطی به عنوان نمادی از قدرت و جرأت مطرح می شد و سربازهای آن زمان، قبل از جنگ خود را با آن می آراستند.

آویشن کوهی یکی از گیاهان زیبا و معطر است که در اکثر مناطق معتدله رویش دارد. نمونه‌ی اهلی این گیاه آویشن شیرازی است که به صورت زراعی کشت شده و مورد بهره برداری قرار می‌گیرد. از نظر شکل ظاهری و طعم و خاصیت آویشن کوهی و آویشن شیرازی با هم فرق دارند. البته خواص درمانی آویشن کوهی بسیار بیشتر از آویشن شیرازی است.

آویشن کوهی از گیاهان چند ساله بوده و تا ارتفاع ۴۰ سانتی متر رشد می‌کند و بر روی شاخه‌های کوچک و چوبی‌اش، برگ‌های نوک تیز به رنگ سبز تیره می‌رویند (شکل ۱). از برگ‌های بسیار خوش عطر آن اغلب به عنوان ادویه یا دارو استفاده می‌شود. از گل‌های سفید متمایل به صورتی رنگ آن در تابستان بوی بسیار مطبوعی ساطع می‌شود (شکل ۲). عصاره‌ی این گیاه عطر تندی دارد و نوع تازه‌ی آن از عطر بیشتری برخوردار است.

شکل ۱. برگ‌های گیاه آویشن کوهی

شکل ۲. گل‌های گیاه آویشن کوهی

زیستگاه طبیعی:

آویشن، گیاه بومی غرب حوزه‌ی مدیترانه و جنوب استرالیا می‌باشد که کشت آن در سایر نقاط دنیا نیز متداول شده است. آویشن در زمین‌های سخت و صخره‌ای و جایی که خوب زهکشی شده است، سبز می‌شود.

سه جنس در خانواده‌ی نعناعیان به نام آویشن معروف هستند:

۱- جنس *Zataria*

۲- جنس *Ziziphora*

۳- جنس *Thymus*

جنس *Zataria* که گونه‌ی معروف آن *Z. multiflora* است، به آویشن شیرازی یا برگ پهن معروف است. گیاهی است که در جهان پراکندگی محدودی دارد و بیشتر در ایران، افغانستان و پاکستان می‌روید. شکل گل و برگ‌های آن با آویشن باغی (*T. vulgaris*) متفاوت است. آویشن شیرازی برگ‌های پهن تری دارد و کاسه‌ی گل آن تخم مرغی شکل با پنج دندانه‌ی مساوی است (در حالی که *T. vulgaris* دارای سه دندانه‌ی کوتاه در لبه‌ی بالایی کاسه‌ی گل و دو دندانه‌ی بلند در لبه‌ی پایینی کاسه‌ی گل است).

جنس *Ziziphora*، به کاکوتی یا آویشن برگ باریک معروف است و شباهت زیادی به *T. vulgaris* دارد.

کاشت، داشت، برداشت:

آویشن از طریق بذر، قلمه و تقسیم بوته تکثیر می‌شود. عدم یکنواختی پوشش مزرعه همواره به عنوان یک مشکل در کشت مستقیم بذر می‌باشد. به همین خاطر روش کشت دیگری ارائه می‌شود که تولید نشاء بذری در بستر گلخانه یا قفسه‌های سلولی و سپس انتقال نشاها به مزرعه است. زمان مناسب برای کشت بذر در خزانه اواخر اسفند ماه می‌باشد و در زمان انتقال، ارتفاع نشاها ۱۰ تا ۱۵ سانتی متر است. زمان کشت مستقیم بذور اوایل بهار یا اواسط پاییز می‌باشد. عمق کشت کمتر از ۰/۵ سانتی متر و میزان بذر لازم ۵ تا ۶ کیلوگرم در هکتار می‌باشد.

با توجه به این که آویشن به مدت ۶-۴ سال در مزرعه باقی می‌ماند برنامه ریزی برای کود دهی آن حایز اهمیت است. با مصرف میزان مناسب کود دامی پوسیده (تقریباً ۳۰-۲۰ تن در هکتار) قبل از کشت بایستی تأمین نیاز غذایی آن را تضمین کرد. به طور معمول

در فصل بهار قبل از کشت ۵۰ تا ۸۰ کیلوگرم در هکتار اکسید پتاس به همراه ۴۰ تا ۶۰ کیلوگرم در هکتار ازت در اختیار گیاهان قرار می‌گیرد. از سال دوم رویش، قبل از وجین علف‌های هرز، همه ساله در فصل بهار باید ۳۰ تا ۵۰ کیلوگرم در هکتار ازت در اختیار گیاهان قرار گیرد.

برداشت آویشن، نقطه‌ی بحرانی در مدیریت زراعی این گیاه محسوب می‌شود. به طور کلی، بهترین زمان جمع‌آوری اندام رویشی (برگ‌ها و ساقه‌های جوان) حاوی مواد مؤثر هنگامی است که گیاه در مرحله‌ی گل‌زدایی باشد. لذا زمان برداشت مناسب برای آویشن در مناطق مختلف، متفاوت می‌باشد.

خواص و کاربرد

به خاطر خاصیت در شدت بخشیدن به جریان خون، این گیاه به هر عضوی که مالیده شود خون به آن طرف سرازیر می‌شود. برای ریزش مو، جوشانده‌ی این گیاه استفاده می‌شود تا جریان خون را در آن قسمت بیشتر کرده و پیاز مو تغذیه شود. این گیاه داروی بسیار خوبی برای دستگاه تنفسی و بیماری‌هایی از قبیل زکام، برونشیت، آسم و ... است. همچنین این گیاه داروی خوبی برای معده می‌باشد و ناراحتی‌های معده را از نظر هضم و نفخ برطرف می‌کند. آویشن کوهی از جمله گیاهان نیروبخش، ضد ترشح و ضد عفونت نیز می‌باشد. به دلیل وجود تیمول و کارواکرول در اسانس آویشن، این گیاه دارای اثر ضد قارچی و ضد باکتریایی قوی است. همچنین مشخص شده است که اسانس آویشن دارای اثرات ضد اسپاسم، ضد سرفه و خلط آور بوده به طوری که پماد حاصل از اسانس آویشن برای درمان برخی بیماری‌های پوستی کاربرد دارد.

منابع

<http://luirig.altervista.org/flora/taxa/index1.php?scientific-name=thymus+vulgaris>

<http://luirig.altervista.org/photos-search/index2.php?rcn=44826>

<http://www.henriettes-herb.com/galleries/photos/t/th/thymus-vulgaris-10.html>

<http://www.relikaj.net/products/thyme-thymus-vulgaris-1>

بومادران

نام علمی: *Achillea millefolium* L.

نام خانواده: Asteraceae

نام انگلیسی: Yarrow, Thousand weed

نام‌های مترادف انگلیسی:

Plumajillo, little feather, Herbal militaris, Soldiers woundwort, Gordaldo, Nose bleedplant, Devils nettle, Common Yarrow

نام‌های دیگر: هزار برگ

بومادران، گیاهی است پایا و دولپه ای از خانواده‌ی کاسنی (گل ستارگان) که بومی مناطق معتدل نیمکره‌ی شمالی می‌باشد. گیاه بومادران اصالتاً متعلق به اروپا و آسیای غربی است و به صورت سنتی به عنوان مرهم برای زخم‌ها استفاده می‌شده است. این گیاه در

آلمان و کشورهای اروپای شمالی نیز استفاده‌ی زیادی داشته است و از قدیم الایام در طب سنتی ایران نیز مورد استفاده قرار می‌گرفته است. امروزه می‌توان بومادران را از عطاری‌ها و فروشگاه‌های گیاهان دارویی تهیه کرد. این گیاه به دلیل قابلیت‌هایی که در انقباض خون و جلوگیری از خونریزی دارد و همچنین خاصیت ضد سرماخوردگی، از ارزش زیادی برخوردار است. از آن برای درمان سرماخوردگی و همچنین اختلالات مجاری ادراری نیز استفاده می‌شود.

بومادران به صورت خودرو در دشت‌ها و کنار جاده‌ها و نواحی کوهستانی اروپا و در مناطقی از شمال ایران و ارتفاعات البرز و در کوه‌های کرمان به خصوص کوه‌های هزار و بیدخوان بردسیر می‌روید. این گیاه برای مرزبندی مورد استفاده قرار می‌گیرد و به دلیل داشتن گل‌های زیبا هم به عنوان گل شاخه بریده و هم گل خشک شده کاربرد دارد.

گیاه شناسی:

بومادران گیاهی است علفی، چند ساله و دارای ریشه‌های نازک و مستقیم که از انشعاب‌های ظریف و فراوانی برخوردار می‌باشند. از ناحیه‌ی فوقانی ریشه، ساقه‌های متعدد استوانه‌ای شکل خارج می‌شوند. منشأ این گیاه نیمکره‌ی شمالی زمین است (امید بیگی، ۱۳۹۲). ارتفاع گیاه متفاوت بوده و بستگی به شرایط اقلیمی محل رویش گیاه دارد که بین ۷۰-۱۵ سانتی متر متغییر است. برگ‌ها در این گیاه نیزه‌ای شکل و کم و بیش طویل و دارای ۲ تا ۴ بریدگی می‌باشند. سطح برگ‌ها پوشیده از کرک بوده و روی ساقه به طور متناوب قرار دارند. اطراف برگ‌ها دندانه‌های ظریفی وجود دارد که شباهت زیادی به دندانه‌های شانه‌دشته و حجره‌های حاوی اسانس در دو طرف آن‌ها قرار گرفته‌اند (شکل ۳).

شکل ۳. برگ گیاه بومادران

فصل گلدهی بومادران از اوایل بهار تا اواخر تابستان است، گل‌های بومادران منبع تغذیه‌ی مهمی برای حشرات و زنبورها به شمار می‌آید (زنبورها برای شهدسازی، شیره‌ی گل‌ها را می‌مکنند). گل‌ها کوچک، سفید یا صورتی و بدون کاسبرگ بوده که در انتهای ساقه‌های اصلی و فرعی به شکل چترهای مترکمی قرار دارند. قطر هر گل ۵-۳ میلی‌متر است. تعداد گلچه‌های زبانه‌ای به ۵ عدد می‌رسد که به شکل کلاهی روی گل قرار می‌گیرند (شکل ۴). میوه‌ی این گیاه فندقه، طویل و به شکل تخم مرغ وارونه است (شکل ۵).

شکل ۴. گل‌های گیاه بومادران

شکل ۵. میوه‌ی گیاه بومادران

شرایط محیط رشد گیاه بومادران:

خاک مناسب رشد بومادران خاک شنی، ماسه‌ای، لومی، گچی، مرطوب با زهکشی خوب می‌باشد. البته ذکر این نکته ضروری است که بومادران در اکثر خاک‌ها رشد می‌کند. این گیاه از لحاظ دریافت نور شرایط آفتابی - نیم سایه را می‌پسندد. بومادران زمانی که در معرض آفتاب کامل قرار دارد، دارای گل‌های بیشتری می‌باشد. از لحاظ دمایی، دمای بین ۱۸ تا ۲۴ درجه‌ی سانتی‌گراد برای رشد این گیاه مناسب است. به این نکته باید توجه شود که گیاه بومادران نباید در معرض سرما و بادهای سرد قرار گیرد. آبیاری این گیاه نیز به صورت متوسط صورت گیرد.

گیاه بومادران گیاهی نسبتاً مقاوم است و در برابر خشک سالی، خشکی خاک و آلودگی هوا از بین نمی‌رود. از این گیاه برای بهبود کیفیت خاک و جلوگیری از فرسایش نیز می‌توان استفاده نمود. همچنین از برگ‌های گیاه بومادران برای تهیه‌ی کود نیز استفاده می‌شود.

تکثیر این گیاه به روش کاشت بذر بوده و به شرح زیر است:

زمان مناسب برای کشت مستقیم گیاه در زمین اصلی اواخر تابستان - اوایل پائیز است. در این روش بذور در ردیف‌هایی به فاصله‌ی ۴۰ تا ۵۰ سانتی متر در زمین اصلی کشت می‌شوند. برای هر هکتار زمین به ۲ تا ۳ کیلوگرم بذر نیاز است. زمان مناسب برای کشت غیر مستقیم اوایل بهار است. برای این کار بذور در ردیف‌هایی به فاصله‌ی ۵ تا ۲۰ سانتی متر در خزانه‌ی هوای آزاد کشت می‌شوند. سپس نشاها در زمین اصلی در ردیف‌هایی به فاصله‌ی ۶۰ سانتی متر و فاصله‌ی دو بوته در طول ردیف ۲۵ تا ۳۰ سانتی متر کشت می‌شوند.

ترکیبات شیمیایی:

این گیاه معطر دارای اسانس، اینولین و کمی تانن است و در کشورهای اروپایی به عنوان دارو برای قطع تب استفاده می‌شود. گل‌ها، پیکر رویشی و برگ‌های بومادران دارای خاصیت دارویی هستند.

مواد مؤثره :

اسانس موجود در گل‌ها و پیکر رویشی این گیاه حاوی ۶۰-۳۰ درصد پروکامازولن است که تحت تأثیر حرارت ناشی از تقطیر با آب و بخار به کامازولن تبدیل می‌شود (دوازده امامی و مجنون حسینی، ۱۳۹۲).

خواص درمانی:

مواد مؤثره‌ی بومادران اشتها آور بوده و سبب هضم غذا و مداوای دل درد می‌شود. استفاده از دم کرده‌ی بومادران برای کاهش فشار خون مناسب است و از آن برای مداوای نارسایی‌های کیسه‌ی صفرا نیز استفاده می‌شود. بومادران دارای اثر مقوی، نیرو دهنده، ضد تشنج، رفع بواسیر، قاعده آور، بند آورنده‌ی فشار خون و التیام دهنده‌ی زخم و جراحات

است. دم کرده‌ی سرشاخه‌ی گل دار آن ضد گاستریت حاد و مزمن بوده و در رفع و ترش کردن غذا و در سوء هضم‌های ناشی از نفخ مفید می‌باشد. بومادران به علت دارا بودن تانن و مواد تلخ عطری بر روی سلسله اعصاب و قلب نیز اثر گذار است. به طوری که در خستگی عمومی، ضعف اعصاب هیستری، صرع، قولنج‌های تشنج آور و ضعف قلب به کار می‌رود. شیرهی تازه‌ی گیاه در آنژین، احساس گرفتگی ناگهانی و درد قلب و همچنین خواب رفتن دست مؤثر واقع شده است.

اسانس بومادران :

درفارما کوبه‌های اتریش، مجارستان، لهستان، سوئیس و رومانی موجود است. سرشاخه‌های گل دار آن مورد استفاده قرار می‌گیرد. روغن فرار بومادران حدود ۰/۲۵ درصد است و از دیگر موادی که در اسانس یافت می‌شود می‌توان به اسید اکونی تیک اشاره کرد.

اثرات درمانی اسانس بومادران:

اسانس بومادران خاصیت ضد باکتریایی و ضد تورم دارد و از آن در صنایع آرایشی، بهداشتی، دارویی، ساخت کرم‌ها و پمادهایی برای لطافت پوست و مداوای تورم‌های پوستی استفاده می‌شود.

منابع

امید بیگی، ر. ۱۳۹۲. تولید و فراوری گیاهان دارویی (جلد دوم). انتشارات به نشر. ۴۳۸ صفحه.

دوزده امامی، س.، و ن. مجنون حسینی. ۱۳۹۲. زراعت و تولید برخی گیاهان دارویی و ادویه ای. انتشارات دانشگاه تهران. ۳۰۰ صفحه.

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Achillea_millefolium_L._seeds.JPG

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Achillea_millefolium_seeds.jpg

<http://daneshnameh.roshd.ir/mavara/mavara-index.php?page=%D8%A8%D9%88%D9%85%D8%A7%D8%AF%D8%B1%D8%A7%D9%86&SSOReturnPage=Check&Rand=0>

http://en.wikipedia.org/wiki/Achillea_mille
<http://plants.usda.gov/core/profile?symbol=acmi2olium>

<http://nargil.ir/plant/houseplants.aspx?pid=827>

<http://www.arkive.org/yarrow/achillea-millefolium/image-A23571.html>

<http://www.discoverlife.org/20/q?search=Achillea+millefolium>

<http://www.finegardening.com/yarrow-achillea-millefolium>

<http://www.pfaf.org/user/Plant.aspx?LatinName=Achillea+millefolium>

http://www.wildflower.org/plants/result.php?id_plant=ACMI2

<https://www.rhs.org.uk/Plants/311/i-Achillea-millefolium-i/Details>

بی تی راخ

نام علمی: *Galium L.*

نام خانواده: Rubiaceae

نام انگلیسی: Cleavers, Catchweed, Bedstraw

نام‌های دیگر: شیر پنیر، علف ماست، غاز اوتی، علف شیر، علف پنیر، یوقورت اوتی، خیشره، خیشره، غالیون، قالیون، بقله‌اللبن، عاقداللبن.

گیاه شناسی

لپه‌های گیاهچه‌ای به رنگ سبز تیره، گاهی ارغوانی رنگ، بزرگ، مستطیلی شکل و در انتها شکاف‌دار هستند. اولین برگ‌های حقیقی این گیاه باریک، سرنیزه‌ای شکل، در قاعده میخی شکل، به پهنای ۳ تا ۸ میلی‌متر، در رأس گرد و مدور با نوک خاردار، حاشیه‌های آن ناصاف، در سطح بالائی پوشیده از کرک‌های خشن و خار مانند و سطح زیرین و حاشیه‌ها کرک‌هائی زبر، تیغ مانند و کمی برگشته می‌باشد. این برگ‌ها به صورت فراهم و یا چهار

تایی دیده می شوند (شکل ۶).

الف

ب

شکل ۶. الف (لپه‌ها و برگ‌های اولیه، ب) گیاهچه‌ی گیاه بی تی راخ